

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com

دانشگاه پیام نور

راهنما

دانشگاه پیام نور

سی قصیده ناصر خسرو

معرفی منبع درس

سی قصیده ناصر خسرو

نظم ۲ بخش ۳

(رشته زبان و ادبیات فارسی)

انتخاب و توضیح: دکتر علی اصغر حلبی

طراح و تهیه کننده: صفیه توکلی مقدم

دستیار علمی ادبیات در واحد کاشان

دانشگاه پیام نور

جایگاه درس در رشته ادبیات

تعداد واحد: 2 واحد

پیش نیاز: نظم 2 بخش 2 رستم و اسفندیار

نوع درس: اصلی

دانشگاه پیام نور

فهرست مطالب

- 1) اهداف کلی
- 2) اهداف رفتاری
- 3) درباره ناصر خسرو
- 4) زندگی ناصر خسرو
- 5) آثار ناصر خسرو
- 6) ویژگی های سبکی ناصر خسرو
- 7) ویژگی های قصاید ناصر خسرو
- 8) قصیده 1
- 9) قصیده 2
- 10) قصیده 3

دانشگاه پیام نور

فهرست مطالب

4	فصیده	(11
5	فصیده	(12
6	فصیده	(13
7	فصیده	(14
8	فصیده	(15
9	فصیده	(16
10	فصیده	(17
11	فصیده	(18
12	فصیده	(19
13	فصیده	(20
14	فصیده	(21
15	فصیده	(22
16	فصیده	(23

دانشگاه پیام نور

اهداف کلی

۱- آشنایی دانشجویان با احوال و آثار ناصر خسرو و

۲- آشنایی با اشعار حکمی، اخلاقی و فلسفی

۳- تحقیق در باب تحولات شعر فارسی نسبت به

دوره‌های قبل

دانشگاه پیام نور

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با زندگانی و سبک ناصر خسرو
- ۲- تشخیص عقاید دینی و فلسفی ناصر خسرو
- ۳- شناخت آثار منظوم و منثور ناصر خسرو و بیان محتوای آن
- ۴- شناخت چاپ‌های مستند آثار ناصر خسرو و مصححان او
- ۵- خواندن اشعار ناصر خسرو به سهولت و روانی

دانشگاه پیام نور

درباره ناصر خسرو

نام: ناصر بن خسرو

کنیه: ابومعین

لقب و تخلص: حجت

سال و محل ولادت: ۳۹۴ هـ. ق - قبادیان بلخ

سال و محل وفات: ۴۸۱ هـ. ق - یمگان

دانشگاه پیام نور

زندگی ناصر خسرو

- **آشنایی با علوم:** دانش‌های عقلی و نقلی، ریاضی، طب، نجوم، فلسفه، کلام (حکمت دینی)، زبان عربی
- **تحول فکری و معنوی:** توبه از شراب در چهل سالگی و سفر به حج
- **فعالیت مذهبی:** سفر به مصر و ترویج مذهب اسماعیلی و دریافت مقام حجت خراسان از خلیفه
- سفر به شهرهای مختلف در طلب حکمت آموزی

دانشگاه پیام نور

آثار ناصر خسرو

آثار منظوم

- ۱- مثنوی فلسفی - کلامی **سعادت نامه**
- ۲- مثنوی فلسفی - کلامی **روشنایی نامه**
- ۳- دیوان قصاید

آثار منثور

- ۱- **جامع الحکمتین**: در بیان حکمت دینی و فلسفی
- ۲- **زاد المسافرین**: در معقولات و علوم الهی
- ۳- **وجه دین**: در بیان و تایید مذهب اسماعیلیه
- ۴- **خوان اخوان**
- ۵- **سفرنامه**

دانشگاه پیام نور

ویژگی‌های سبکی ناصر خسرو

- ۱- طبع نیرومند و سخن استوار
- ۲- نزدیکی زبان شعری او به شاعران آخر دوره سامانی
- ۳- اشتغال شعر او بر مواعظ و حکم
- ۴- عقل‌گرایی در شعر
- ۵- پرهیز از عواطف شاعرانه و غزل‌سرایی
- ۶- قدرت شاعرانه در توصیف طبیعت و فصول
- ۷- تاثیر پذیری از قرآن و حدیث و رنگ دینی اشعار او

دانشگاه پیام نور

ویژگی‌های قصاید ناصر خسرو

- ۱- داشتن شخصیتی دو گانه در اشعار
- ۲- عقل گرایی و دین گرایی در قصاید
- ۳- تاثیرپذیری از قرآن و حدیث
- ۴- حکمت‌جویی و موعظه‌گویی در قصاید
- ۵- نبود عاطفه و تخیل در قصاید

دانشگاه پیام نور

شیوه شرح قصاید

۱- بیان وزن و بحر هر قصیده

۲- شرح معانی اشعار دشوار و ذکر موضوع آنها

۳- ذکر لغات دشوار با معانی آن

۴- تعیین آرایه‌های ادبی در اشعار

۵- اشاره به نکات دستوری

۶- ذکر آیات و احادیث

دانشگاه پیام نور

قصیده ۱ (گنبد گردنده)

بیت ۱: ای قبه‌ی گردنده‌ی بی‌روزن خضرا

با قامت فرتوتی و با قوت برنا

وزن: مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن

بحر: هزج مثنی‌اخر ب مکفوف محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی قصیده ۱

بیت ۳: فرزند تو این تیره تن خامش خاکی است

پاکیزه خرد نیست نه این جوهر گویا

موضوع: مجرد بودن خرد از ماده

معنا: تن ما حامل عوامل مادی (خاکی) است و لذا، خرد پاک

و مجرد از ماده است و جوهر گویا یعنی نفس ناطقه این

تیره تن خامش خاکی نمی‌تواند باشد

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۵: شور است چو دریا به مثل صورت تنزیل

تأویل چو لؤلؤست سوی مردم دانا

موضوع: تفاوت تنزیل و تأویل

معنا: نزد جاهلان و کم خردان، ظاهر قران شور و سنگین و

متناقض نماست، اما مردم دانا که تأویل آن را می‌دانند از

درخشانی و تناسب آن برخوردار می‌شوند

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۱: قندیل میفروز بیاموز که قندیل

بیرون نبرد از دل پر جهل تو ظلما

موضوع: پرداختن به ظاهر و توجه به درون

معنا: ظاهر سازی مکن، بلکه علم بیاموز که تنها به ظاهر

پرداختن، تاریکی را از دل پر جهل بیرون نمی‌برد و نادانی

را زایل نمی‌سازد

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۵: بازی است رباینده زمانه که نیابند

زو خلق رها هیچ نه مولی و نه مولا

موضوع: شکار آدمیان به دست روزگار

معنا: روزگار همچون بازی شکاری است که آدمیان را

می‌رباید و از چنگال او سروران و بندگان، هیچ یک رهایی

نمی‌یابند

دانشگاه پیام نور

لغات قصیده ۱

لؤلؤ: مروارید

صورت تنزیل: ظاهر قرآن

تأویل: بازگردانیدن لفظ از معنی ظاهری به معنی احتمالی به

شرط موافقت آن با کتاب و سنت

معادا: دشمنی و عناد

منجا: جای نجات

قندیل: چراغ دان

کره غبرا: سپهر خاکی

ملجا: پناهگاه

لالا: درخشان

محابا: پروا - جانب داری

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها قصیده ۱

کنایه‌ها

بیت ۱: ای قبه‌ی گردنده بی‌روزن خضرا

کنایه از آسمان یا فلک

بیت ۱۱: قندیل افروختن کنایه از ظاهرسازی

بیت ۱۲: خط معما کنایه از امر مبهم

بیت ۱۳: کره‌ی غیرا کنایه از دنیا

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

اضافه و جناس

اضافه تشبیهی: دریای سخن

جناس اشتقاقی: لؤلؤ و لالا

تنسیق الصفات:

بیت ۱: ای قبه‌ی گردنده‌ی بی‌روزن خضرا

دانشگاه پیام نور

آیات واحادیث (قصیده ۱)

بیت ۵: شور است چو دریا به مثل صورت تنزیل

آیه: «تنزیل من رب العالمین»

بیت ۱۳: مخرام و مشو شاد به اقبال زمانه

آیه: «ولاتمش فی الارض مرحاً انک لن تخرق الارض و لن تبلغ الجبال طولا».

معنا: در زمین شادمانه مخرام که زمین را نخواهی شکافت
و در بلندی به کوهها نتوانی رسید.

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۱۰: قنديل فروزی به شب قدر به مسجد

مسجد شده چون روز و دلت چون شب یلدار

آیه: «ليله القدر خير من الف شهر»

حدیث: «اذا حلیتهم مصاحضکم و زخرقتهم مساجدکم فالدمار علیکم».

معنا: هر گاه قرآن‌های خود را آراستید و مساجد خود را آذین بستید، مرگ و تباهی شما را باشد.

دانشگاه پیام نور

قصیده ۲ (کژدم غربت)

آزرده کرد کژدم غربت جگر مرا

گویی زبون نیافت زگیتی مگر مرا

وزن: مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن

بحر: مضارع مثنیٰ اخب رب مکفوف محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی (قصیده ۲)

بیت ۵: گر بر قیاس فضل بگشتی مدار چرخ

جز بر مقرّ ماه نبودی مقرّ مرا

موضوع: نچرخیدن روزگار بر مدار فضل

معنا: اگر مدار چرخ و فلک به میزان فضل هر کس می‌چرخید، جایگاه من بر قرارگاه ماه بود.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۸: با خاطر منور روشن تر از قمر

ناید به کار هیچ مقرر قمر مرا

موضوع: ارزش داشتن ذهن روشن

معنا: با داشتن ذهن و خاطر روشن، جایگاه بلند و روشن ماه
به هیچ کار من نمی آید.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۷: وز دیدن و شنیدن دانش یله نکرد

چون دشمنان خویش به دل کور و کر مرا

موضوع: دیدن اسرار جهان

معنا: خدا مرا مانند دشمنانم - که به دل و گوش کور و کردند

- از دیدن و شنیدن دانش آزاد نساخت، مرا واداشت که

شگفتی‌های جهان را بینم و اسرار آن را از دانایان بشنوم.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۳۰: نام قضا خرد کن و نام قدر سخن

یاد است این سخن ز یکی نامور مرا

موضوع: قدرت عقل و سخنوری

معنا: قضای الهی، خرد آدمی است و قدر، قدرت او بر سخن گفتن است. یعنی آدمی با نیروی سخنوری و قوه عاقله خود هر مشکلی را می‌تواند بگشاید و مجبور و بی‌اختیار نیست.

دانشگاه پیام نور

لغات (قصیده ۲)

صفرا: زرداب؛ مجازاً خشم و غضب

خطر: ارزش

ضیاع: مال و خواسته و زمین

مشتهر: نامبردار

برور: بارور، با میوه

مفرّ: گریزگاه

نفایه: بی‌ارزش و دوراندختنی

یله کردن: رها کردن

وزر: پناه جای و ملجا

دانشگاه پیام نور

آرایه ها (قصیده ۲)

اضافه ها

اضافه تشبیهی: کژدم غربت

اضافه استعاری: تیغ دهر، لشکر زمانه

اضافه بیانی: پر طاعت

اضافه اقتترانی: چشم بصیرت

واج آرایی: بیت ۸ (واج آرایی ق)

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه

صفرآ به سر آمدن: کنایه از اندوهگین شدن

گنبد بلند: کنایه از چرخ یا سپهر

برگ‌خوار: کنایه از ستور علف خوار

مقرّ قمر: کنایه از پایگاه بلند دنیوی

جناس

جناس اشتقاق: لؤلؤ و لالا - خاطر و خطیر جناس عکس: قمر و مقر

جناس مطرف: تیغ و تیز جناس زاید: شمار و شمر

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری (قصیده ۲)

بیت ۶: نی نی که چرخ و دهر ندانند قدر فضل

قید تاکید نفی

بیت ۷: این خاطر خطیر چنین گفت مرا

برای تاکید

باء صفت ساز: پپر

صفات فاعلی مرکب مرخم: برگ خوار - جفاگوی

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث (قصیده ۲)

بیت ۱۴: گیتی سرای رهگذران است ای پسر

زین بهتر است نیز یکی مستقر مرا

آیه: «قل متاع الدنيا قليل و الآخره خير لمن اتقى»

(نساء آیه ۷۷)

آیه: «لكم في الارض متاع و مستقر الي حين»

(بقره، آیه ۳۶)

حدیث: «الدنيا سجن المؤمن و جنته الكافر»

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۲۶: «آن جا هنر به کار و فضایل، نه خواب و خور

پس خواب و خور تو را تو را و خرد با هنر مرا

آیه: «يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَ لَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ»

(شعرا، ۸۹-۸۸)

بیت ۳۶: روز حساب و حشر مفرّ و و زر مرا

(صاد، ۱۶)

قرآن: يوم الحساب

دانشگاه پیام نور

قصیده ۳

سلام کن ز من ای باد مر خراسان را

مر اهل فضل و خرد را نه عام نادان را

وزن: مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن

بحر: مجتث مثنیٰ مخبون محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۵: از این همه بستاند به جمله هر چهش داد

چنان که باز ستد هر چه داده بود آن را

موضوع: بی وفایی دنیا

معنا: از کسی که به دنیا آمده هر چه را داده یکسر باز

میستاند همچنان که پیش از این از آن کسی که از دنیا

رفت هر چه را که داده بود باز ستاند.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۷: نگه کنید که در دست این و آن چو خراس

به چند گونه بدیدند مر خراسان را

موضوع: دگرگونی احوال مردم خراسان

معنا: بنگرید که مردم خراسان را همانند آسیاب در دست

این و آن به چندین شکل دیده‌اند.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۲۱: برون کند چو درآید به خشم گشت زمان

ز قصر قیصر را و زخان و مان خان را

موضوع: خشم روزگار و مرکب شاهان

معنا: چون گردش روزگار به خشم درآید قیصر را از قصر و

خان ترک را از خانه و سرای خود بیرون می‌کند (چون

غزنویان ترک بوده‌اند شاید اشاره بدان دودمان و به

ویژه مرگ محمود نیز باشد)

دانشگاه پیام نور

لغات (قصیده ۳)

غرّه کردن: فریفتن

خراس: آسیایی که به نیروی چارپا چرخد.

فریغونیان: نام عمومی امرای سلسله گوزگانان ماوراءالنهر

ختلان: ناحیه‌ای بر مسیر علیای آمودریا

پیکان: آهن سر نیزه

سندان: افزاری آهنی که آهنگران فلز را با پتک بر روی آن

بکوبند.

دانشگاه پیام نور

لغات

فریفتگان: مغرور گشتگان

قصد سندان کردن: اراده نرم کردن سندان

چنگ و دندان ریختن: عاجز شدن

چنگ و دندان تیز کردن: قدرت نمایی کردن

کمال جستن: راه افراط پوئیدن

عریان: بی بهره

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها (قصیده ۳)

استعاره

بیت ۳: بگویشان که جهان سرو من چو چنبر کرد

سرو: استعاره از قد بلند و شادابی و جوانی

جناس

جناس مذیل: خراس و خراسان

جناس مزید: زمان و مان

جناس زاید: قصر و قیصر

جناس مضارع: خان و مان

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها (قصیده ۳)

کنایه

بیت ۶: پستان در دهان نهادن: کنایه از مهر کردن و نواختن

پستان ستانیدن: کنایه از بریدن نعمت و بی‌مهری کردن

بیت ۱۱: پیکان در سندان نشانیدن: کنایه از نهایت مهارت و

صلابت در تیراندازی

بیت ۱۲: کیوان: کنایه از رفعت و بلندی

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

بیت ۱۸:

سرطان را زیر خویش دیدن: کنایه از این که آدمی خود را بلندتر از ماه آسمان پندارد و همه چیز را در چنبره قدرت خویش ببیند.

بیت ۲۷:

دیو: کنایه از مفسد و تبه‌کار

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۲۲: میانه کار بباش ای پسر، کمال مجوی

(بقره، آیه ۱۴۳)

آیه: «و كذلك جعلناكم امة و سطا...»

مثل: «خیر الامور اوسطها»

که مه تمام شد جز ز بهر نقصان را

آیه: «و من نعمة ننگسه في الخلق»

معنا: هر کس که او را عمری دراز دهیم او را فرو شکنیم در

آفرینش

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۲۴: تو را تن چو بند است و این جهان زندان

حدیث: «الدنیا سجن المؤمن و جنة الکافر»

دانشگاه پیام نور

قصیده ۴

بر من بیچاره گشت سال و ماه و روز و شب
کارها کردند بس نغز و عجب چون بلعجب

وزن: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

بحر: رمل مثنی محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی (قصیده ۴)

بیت ۲:

گشت بر من روز و شب چندان که گشت از گشت او
موی من مانند روز و روی من مانند شب

معنا: روز و شب بر من سپری گشت بد انسان که از گردش او موی من مانند روز سفید شد و روی من همچون شب، سیاه و تیره گشت.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۸: کس نخواند نامه من کس نگوید نام من

جاهل از تقصیر خویش و عالم از بیم شغب

معنا: کسی کتاب و نوشته مرا نمی‌خواند و از نام من نمی‌پرسد و در این کار جاهل مقصر است یعنی می‌تواند بخواند و نمی‌خواند و عالم از بیم غوغا و فتنه‌انگیزی نام مرا نمی‌تواند ببرد.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۰: من برون آیم به برهان ها ز مذهب‌های بد
پاک‌تر ز آن کزدم آتش برون آید ذهب

معنا: اتهامات مخالفان بی‌اساس است زیرا می‌توانم به دلیل و برهان‌های استوار از آن تهمت‌ها خود را پاک سازم و همانند زر پس از دیدن حرارت، پاک و بی‌عیب بیرون آیم.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۳:

سختیان را گر چه یک من پی دهد شوره دهد
و اندکی چربو پدید آید به ساعت بر قصب

موضوع: نمایان شدن ماهیت هر چیز

معنا: اگر تیماج را یک من پیه هم بمالی باز شوره پس می دهد همچنان
که کتان ظریف، اندک چربی را نمایان می سازد.

دانشگاه پیام نور

لغات (قصیده ۴)

بلعجب: شعبده باز، پرشگفتی

رعنا: زن احمق و خود آرا، زیباروی

غرچه: نامرد، نادان

سلب: نوعی جامه درشت، مطلق جامه

تعب: رنج و خستگی

تیمار: رنج و مشقت

نفور: گریزان

عُمر: بی تجربه، گول

دانشگاه پیام نور

لغات

تقصیر: کوتاهی کردن با وجود قدرت و توانایی

شغب: فتنه‌انگیزی و غوغا

برون آمدن: خارج شدن و خود را تبرئه کردن

ذهب: طلا

چربو: چربی

سختیان: پوست بز دباغی شده

قصب: پارچه‌ای از کتان

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

جناس تام و تکرار

بیت ۲: گشت بر من روز و شب چندان که گشت از گشت او

گردید و سپری گشت گردید گردش

جناس مذیل: نامه و نام

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه

بیت ۵: سرای رنج و تیمار و تعب: کنایه از دنیا

لف و نشر مرتب

بیت ۸: کس نخواند نامه من کس نگوید نام من

جاهل از تقصیر خویش و عالم از بیم شغب

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

بیت ۲: گشت ← مصدر مرخم

بیت ۹: در مبارک ذکر خود گفته‌ست نام بولهب؟

صفت و موصوف مقلوب (مقصود از مبارک ذکر، قرآن مجید است)

صفت فاعلی مرکب مرخم ← می فروش

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث (قصیده ۴)

بیت ۳: فتنه سازد خویشان را چون به دست آرد عذب

حدیث: «شراکم عزایکم...»

بیت ۹: در مبارک ذکر خود گفته‌ست نام بولهب؟

(انبیاء، آیه ۵۱)

آیه: «و هذا ذکر مبارک انزلناه»

دانشگاه پیام نور

قصیده ۵

پرتو این خوردن و این رفتن و این خفتن و خاست
نیک بنگر که، که افکند وز این کار چه خواست

وزن: فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن

بحر: رمل مثنی مثنی محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی (قصیده ۵)

بیت ۳: چون شدی فتنه ناخواسته خویش؟ بگوی

معنا: اگر این هوا و هوس‌ها را به اراده نمی‌کنی چرا مفتون و دلداده امر خلاف میل و اراده خود گشته‌ای؟

بیت ۶: به چرا فتنه شدن کار ستور است تور را

این همه مهر بر این جای چرا چون و چراست؟

معنا: مفتون چرا شدن کار چهارپایان است تو که دعوی آدمیت می‌کنی چگونه بر این چراگاه دل بسته‌ای؟

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۷: گرچه اندوه تو و بیم تو از کاستن است

ای فزوده ز چرا، چاره نیابی تو زکاست

معنا: تو از فنا یافتن ناچار هستی، همه اندوه تو از این است که نقصان می‌یابی و به فنا رهسپار می‌شوی، اما آن که از چریدن فربه گشته از فانی گشتن چاره‌ای ندارد.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۹:

بدکنش زی تو خدای است بدین مذهب زشت
گرچه می‌گفت نیاری، کت از این بیم قفاست

معنا: طبق این عقیده جبرگرایانه، گناهکار واقعی خداست هر چند که از ترس قفا خوردن و مورد تعقیب قرار گرفتن، این عقیده زشت را بر زبان نمی‌توانی آورد.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۲۱: با خداوند زبانت به خلاف دل تو است

با خداوند جهان نیز تو را روی و ریاست

موضوع: ریاکاری با خدا

معنا: زبان تو با دلت یکی نیست در دل به جبر معتقدی و به

زبان اختیار می‌گویی و این نشان می‌دهد که با خدا نیز

ریاکاری می‌کنی.

دانشگاه پیام نور

لغات

الفنجیدن: اندوختن

منکر: زشت و ناپسند

وعید: وعده بدو تهدید

قفا خوردن: پس گردنی خوردن

نیارستن: جرأت نکردن

حجت: مقصود ناصر خسرو است

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

جناس

جناس لفظی: خاست و خواست

جناس تام: بیت ۶ ← چرا (چراگاه) چرا (پرسشی)

جناس زاید (مطرف): وعد و وعید

چراگاه: کنایه از دنیا

قافله گاه: کنایه از دنیا

پست نشتن: کنایه از آسوده و فارغ نشستن

ازدهای زشت و سهمناک: کنایه از مرگ و گور

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

گردنده فلک : صفت و موصوف مقلوب

سفری: مسافر (یاءِ نسبت)

بنوا: دارای سروسامان، پایدار

(باءِ صفت ساز)

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۱۴: نیکی الفنج و ز پرهیز و خرد پوش سلاح

آیه: «و تزودوا فانّ خیر الزاد التقوی»

بیت ۱۶: از پس آن که رسول آمده با وعد و وعید

مثل: «الکریم اذا وعده فی و اذا اوعد استثنی»

معنا: کریم چون وعده خوش دهد انجام رساند و چون

وعده بد دهد به جا نیاورد.

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۲۲: به میان قدر و جبر رود اهل خرد

راه دانا به میانه‌ی دوره خوف و رجاست

حدیث: «الاجبرو لا تفویض بل امر بین الامرین»

دانشگاه پیام نور

قصیده ۶

از گردش گیتی گله روا نیست

هر چند که نیکی اش را بقا نیست

وزن: مفعول مفاعیل فاعلاتن

بحر: بحر قریب مسدس اخبرب مکفوف

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۲: خوشتر ز بقا چیز نیست ایرا

ما را ز جهان جز بقا هوا نیست

بیت ۳: چون تو ز جهان یافتی بقا را

چون کز تو جهان در خور ثنا نیست

معنا: چیزی از باقی ماندن مطلوبتر نیست زیرا ما را از جهان آرزویی جز بقا و پایداری وجود ندارد. وقتی که تو از همین جهان فانی بقا یافتی چگونه است که جهان در نظر تو سزاوار ثنا نیست.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۹: مر چشم خرد راز علم بهتر

ای پور پدر، هیچ توتیا نیست

موضوع: ارزش علم

معنا: اگر خرد آدمی را به چشم مانند کنیم ای نور دیده من این چشم را توتیا و توانبخشی چون علم وجود ندارد.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۲۵: آهوی محالات و آرزو را

اندر دل من معدن چرا نیست

موضوع: پرهیز از آرزو

معنا: آهوی آرزو پروری و یاوہا را در دل من چراگاه

نیست؛ اباطیل و آرزوهای نامعقول، مجال قوت گرفتن در

دل من ندارند.

دانشگاه پیام نور

لغات (قصیده ۶)

اثر: مصنوع، آفریده

الفنجیدن: اندوختن و گردآوردن

حیلت: قدرت و توانایی، چاره

دها: زیرکی

عنا: رنج و مشقت

عما: کوری و نابینایی

خز: جامه ابریشمی، پوست گران بها

بوریا: حصیر

لالکا: کفش، پای افزار

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها (قصیده ۶)

اضافه‌ها

اضافه تشبیهی: گوهر بقا - آهوی محالات

اضافه استعاری: چشم خرد

جناس اشتقاق: قاضی و قضا - مسعود و سعید

کنایه

بیت ۱۴: یک راه همه نعمت است و راحتی

یک راه به جز شدت و عنا نیست

نعمت و راحتی: کنایه از بهشت

شدت و عنا: کنایه از دوزخ

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۵: جانت اثر است از خدای باقی

ناچیز شدن مر تو را روا نیست

آیه: «افحسبتم انما خلقناکم عبثاً و انکم الینا لاترجعون»

(مؤمنون)

معنا: آیا پنداشتید که ما شما را بیهوده آفریدیم و به سوی ما باز نخواهید گشت.

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۶: فانی نشود هر چه کان بقا یافت

زیرا که بقا علت فنا نیست

آیه: «وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ

(آل عمران، آیه ۱۶۹)

يُرِزْقُونَ»

معنا: و البته مپندارید کسانی را که در راه خدا کشته‌اند، مرده‌اند،

بلکه زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی می‌خورند.

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۱۰: داروی بدی و خطاست توبه

آن کیست که او را بد و خطا نیست

آیه: «یا ایها الذین آمنوا توبوا الی الله توبه نصوحا»

(تحریم، آیه ۸)

معنا: ای مؤمنان به سوی خدا توبه کنید توبه‌ای خالصانه.

آیه: «توبوا الی الله جمیعا ایها المؤمنون»

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۱۱: روزی است مر این خلق را که آن روز

روز حسد و حیلت و دها نیست

(شعرا، آیه ۸۸)

آیات: «یوم لا ینفع مال و لابنون...»

«قال الله هذا یوم ینفع الصادقین مدقهم...»

(مائده، آیه ۱۱۹)

(غافر، آیه ۱۷)

«الیوم تجزی کل نفس بما کسبت...»

(غافر، آیه ۵۲)

«یوم لا ینفع الظالمین معذرتهم...»

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۲۰: چون دین و خرد هستمان چه باک است

گر ملکت دنیا به دست ما نیست؟

حدیث: «الذهب و الحریر حلّ للأنثی و حرام علی ذکورها»

معنا: زر و سیم برای زنان امت من حلال و برای مردان امت من حرام است.

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۲۱: شرم از اثر عقل و اصل دین است

دین نیست تو را گر تو را حیا نیست

حدیث: «لا دین لمن لا حياء له»

دانشگاه پیام نور

قصیده ۷

ای خوانده کتاب زند و پا زند

زین خواندن زند تا کی و چند؟

وزن: مفعول مفاعله فعلی

بحر: هزج مسدس اخب مقبوض محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی (قصیده ۷)

بیت ۷: پندار حکما پذیر، ازیراک

حکمت پدر است و پند فرزند

موضوع: پند حکیمان

معنا: تنها حکیمان پند درست می‌توانند بدهند، زیرا پند

درست به منزله فرزندی است که از حکمت زاید و حکمت

پیشه حکیمان است.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۵: از خنده به یار خویش بندیش

آن گاه به یار خویش برخند

موضوع: عاقبت‌اندیشی

معنا: زمانی که به خطای دوست خود می‌خندی بیندیش که

دیر یا زود ممکن است از تو نیز خطایی سر بزند.

اشاره به مثل: «قدم الخروج قبل الولوج»؛ بیرون شدن را بر

وارد شدن پیش دار

دانشگاه پیام نور

لغات

زند: تفسیر اوستا کتاب دینی زرتشتیان

رندیدن: تراشیدن و کاستن

ترفند: دروغ و بیهوده

پاره: نوعی حلوا، شکر پاره

از بنه: از اصل، اساساً

خیره: حیران و فرومانده

قزاگند: جامه ای ابریشمی، تشک

پی افکندن: بنیاد نهادن

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

اضافه استعاری: درخت کین

کنایه:

طوق برگردن کسی نهادن ← کنایه از فرمانبرداری خواستن
از کسی

جناس مزید:

زند و پازند - قند و سمرقند - سوگند و گند

جناس خطا: پند و بند

جناس مضارع: مرد و خرد

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

بیت ۹: کاری که ز من پسند نایدت

تنافر حروف

صفت مفعولی: گنده

صفت ترکیبی: چو زهر - چو نوش پخته با قند

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۵: پندم چه دهی؟ نخست خود را

محکم کمری ز پند بر بند

آیات: «یا ایها الذین آمنوا لم تقولون مالا تفعلون...»

(صف، آیه ۲)

«کبر مقتاً عند الله ان تقولوا مالا تفعلون»

(صف، آیه ۳)

معنا: سخت دشمن داشته است نزد خدا که بگویند آن چه را که نکنند.

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۱۰: جز راست مگوی، گاه و بیگاه

تا حاجت نایدت به سوگند

حدیث: «الیمین الغموص تدع البلاد بلاقع»

معنا: سوگند به دروغ خوردن شهرها را خراب می کند.

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۲۰: از مرد خرد بیپرس، ازیرا

جز توبه جهان خرد و ران اند

آیه: «فَسأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ»

* طنز تهکم آمیز در بیت

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۲۲: بنگر که خدای چون به تدبیر

بی آلت چرخ را پی افکند

(سجده، آیه ۵)

آیات: «يدبر الامر من السماء الي الارض»

(رعد، آیه ۲)

«اللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا»

معنا: خدا کسی است که آسمانها را بی ستونی برافراشت.

دانشگاه پیام نور

قصیده ۸

یکی بی جان و بی تن ابلق اسبی کو نفرساید
به کوه و دشت و دریا برهمی تازد که ناساید

وزن: مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

بحر: هزج مثنیٰ سالم

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۵: از زاد از هیچ مادر، نه بی‌پروردش کسی هرگز
ولیکن هرکه زاد او یا بزاید زیر او زاید

موضوع: قدیم ذاتی بودن عالم

معنا: عالم از هیچ مادری زاییده نشده، نه هیچ مادری او را
پرورده، حال آن که هر چه زاییده یا بعداً زاده خواهد شد
در روزگار زاییده می‌شود و از چنبره عالم خارج نیست.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۲:

چرا گر چون من است او همچو من بر صدر نشیند
وگر نی چون بجوید نان و خیره ژاژ بدراید؟

معنا: اگر او نیز چون من است - ادعای تقوی می کند - چرا
مانند من بر صدر مجلس قناعت نمی نشیند و اگر نیست،
که البته نیست چرا بیهوده یاوه می گوید؟

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۷:

بپیرای از طمع ناخن به خرسندی که از دستت

چو این ناخن بپیرایی همه کارت بپیراید

موضوع: پرهیز از طمع

معنا: به قناعت و خشنودی، طمع ورزی را کنار بگذار تا همه

کارهایت آراسته و پاکیزه گردد.

دانشگاه پیام نور

لغات

ابلق: دورنگ (سیاه و سفید)

شخاییدن: خراشیدن

ژاژ: بته گیاهی خاردار

گزاید: زیان رساند

فرسودن: به زحمت و رنج انداختن

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه‌ها

اسب ابلق: کنایه از شب و روز

بیت ۳: سواران خفته‌اند وین اسب بر سرشان همی تازد

اسب: کنایه از روزگار یا مرگ

بیت ۶: ازیرا چون نباشد خوش طعام و پاک بگزاید

بگزاید: کنایه از زیان رساندن

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

گل بر آفتاب اندودن: کنایه از پوشانیدن حقیقت به

تزویر و باطل

بر صدر نشستن: کنایه از زعامت و پیشوا بودن

ژاژ درآییدن: کنایه از بیهوده‌گویی

باد پیمودن: کنایه از کار بی‌فایده کردن

نان جستن: کنایه از گدایی کردن و سخن فروختن

برای ارتزاق از پادشاهان

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث (قصیده ۸)

بیت ۹: اگر تو سوی حکمت چونت فرمودند بگرایی

جهان زان پس به چشم توبه پر پشه نگراید

حدیث: «لو كانت الدنيا تعدل عند الله جناح بعوضة ما سقى

الله كافرا منها شربة ماء»

معنا: اگر دنیا نزد خدا هم سنگ بال مگسی باشد، خدا جرعه

آبی از آن راحتی به کافر ننوشاند.

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۱۱: کسی کو با من اندر علم و حکمت همبری جوید
همی خواهد که گل بر آفتاب روشن انداید

آیه: «يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَ لَوْ كَرِهَ
الْكَافِرُونَ»
(صف، آیه ۸)

معنا: کافران خواهند که نور خدا را خاموش سازند و حال آن که
خدا نور خود را تمام می کند، هر چند کافران خشنود نباشند.

دانشگاه پیام نور

قصیده ۹

بنالم به تو ای علیم قدیر

از اهل خراسان صغیر و کبیر

وزن: فعولن فعولن فعولن فعل

بحر: متقارب مثنی محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی (قصیده ۹)

بیت ۷: مقررّم به مرگ و به حشر و حساب

کتابت زبر دارم اندر صفر

موضوع: اقرار به حقانیت معاد

معنا: به حتمی بودن مرگ و حقانیت معاد و درستی شمارش

اعمال بندگان اقرار دارم و قرآن تو را از بر کرده‌ام.

(اشاره به حافظ قرآن بودن ناصر خسرو)

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۷: مرا بود حاصل ز یاران خویش

به شخص جوان اندرون عقل پیر

معنا: از مدح و ستایش یارانم مرا در جسم جوان، عقل پیر حاصل بود مرا با ریاکاری می‌ستودند؛ با این که از یاری فکری ایشان من با ظاهر جوانان، اندیشه و خرد پیران را داشتم.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۲۳: کنون میر پیشم ندارد خطر

گران گه خطر داشتم پیش میر

معنا: قبلاً چون به دنیا و تن پرستی شهره بودم، پیش دنیاپرستان - از جمله امیر - اعتبار داشتم، اما اکنون که به دین پرستی شهره شدم طبیعی است که پیش او اعتبار نخواهم داشت.

دانشگاه پیام نور

لغات

خیر خیر: بیهوده, سرگشته

فرقان: جداکننده حق از باطل، قرآن

وزیر: اصل آن «وزر» است، پناهگاه

نذیر: بیم دهنده

زینهار خوردن: خیانت کردن، عهدشکنی

سپاه جستن: سروری خواستن

قریر: سرد، روشن و شادمان

چرخ اثیر: کره آتش، آسمان

عشر عشیر: یک دهم از ده

نفیر: فریاد

تحریر: نوشتن

زحیر: ناله

خطر: ارزش و اعتبار

نفور: گریزان

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه

یوم الفرقان: کنایه از قیامت

به چاه اندرون: کنایه از پستی و فرومایگی

بیت ۲۸: اگر دیو بستد خراسان ز من

کنایه از مردم مفسد - عباسیان و سلجوقیان که خراسان را تصرف کردند.

اغراق

بیت ۱۳: به تحریر الفاظ من فخر کرد

همی کاغذ از دست من بر حریر

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

جناس

جناس لفظی: نذیر و نظیر

جناس خط: سیر و شیر

جناس مزید: اسیر و سیر - ممیر و میر

جناس زاید: عشر و عشیر

جناس اشتقاق: شهره و شهیر

جناس مطرف: نفور و نفیر

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

بیت ۲: همه خویش و بیگانه بر خیر خیر؟

خیر خیر: قید مرکب

صفت و موصوف مقلوب: فاضل دبیر

صفت فاعلی مرکب مرخم: معنی پذیر

بیت ۱۹: به جای است درمن به فعل خدای

حشو ملیح

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۳: مقرر به فرقان و پیغمبرت

آیه: «و ما انزلناه علی عبدنا يوم الفرقان يوم التقى الجمعان»

(انفال، آیه ۴۱)

بیت ۵: به امت رسانید پیغام تو

رسولت محمد بشیر و نذیر

آیات: «و لَمَّا جَاءتْ رَسُلْنَا لَهَا سَيِّءًا مِّنْهُمْ»

(عنكبوت، آیه ۳۳)

«يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ»

(مائدة، آیه ۶۷)

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۲۰: به چاه اندرون بودم آن روزمن

آیه: «قال رب السجن احب الي مما يدعونني اليه...»

(يوسف، آیه ۳۳)

بیت ۲۴: اگر میرمیراست و کامش رواست

چنان کش گمان است گو شو ممیر

آیه: «اینما تکنونوا یدرکم الموت و لو کنتم فی بروج مشیده»

(نساء، آیه ۷۸)

دانشگاه پیام نور

قصیده ۱۰

ای کهن گشته تن و دیده بسی نعمت و ناز
روز ناز تو گذشته است بدو نیز مناز

وزن: فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن

بحر: رمل مثنی مثنی مثنی محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۴: گرد گردان و فریبانت همی برد چو گوی
تا چو چوگانان بکرد این فلک چوگان باز

موضوع: گردش فلک و خمیدگی انسان

معنا: این فلک دوآر در حالی که مانند چوگان بازگردمیگشت
و به فریفتن تو مشغول بود، تو را همانند گوی بازی داد تا
سرانجام مانند چوگان قد و بالای تو را خمیده ساخت.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۹: هر یکی همچو نهنگی و ز بس جهل و طمع
دهن علم فراز و دهن رشوت باز

موضوع: جهل و طمع عالمان بی عمل

معنا: هر یک از این عالمان بی عمل همچون نهنگی بسیار خوار شده‌اند و از بسیاری جهل و طمع خود باب علم را مسدود ساخته‌اند و در عوض در رشوت‌ستانی را باز کرده‌اند.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۷:

به چپ و راست شده‌ست از ره دین آن که جهان
بر دراعه‌اش به چپ و راست به زر بست طراز

معنا: آن کس که تا دیروز اهل جهان، از چپ و راست بر
جامه او طراز می‌بستند (نذر می‌کردند و دخیل می‌بستند)
امروز به سبب دین فروشی از راه راست منحرف و دچار
افراط و تفریط گشته است.

دانشگاه پیام نور

لغات (قصیده ۱۰)

به خرد کشیدن: تعقل کردن

فراز دویدن: پیش دویدن و گریختن

گو: گودال

سره انجام: انجام نیک

ساده زنج: آن که بر روی او مو نباشد

رخصت کردن: روا شمردن

قیمار: قمار

حیلت طرازیدن: حيله پرداختن

دراعه: بالاپوش فراخ

نشپیل: قلاب، شست ماهی گیری

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه‌ها

سرفراز آوردن: کنایه از اطاعت کردن و دل دادن
علم فروختن: علم دین و معانی آن را مطابق اغراض
قدرتمندان تفسیر کردن
به چپ و راست شدن: افراط و تفریط
از نرخ پیاز تا لوبیا آگاه بودن: کنایه از جهل و ناآگاهی

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

اضافه‌ها

اضافه استعاری: دهن علم - دهن رشوت

اضافه تشبیهی: آتش فکرت - زر خرد

بیت ۱۷: به چپ و راست شده‌ست از ره دین آن که جهان

(اهل جهان) مجاز به علاقه حال و محل

جناس زاید: ناز و نیاز - گو و گوی

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

بیت ۴: گردگردان و فریبانت همی برد چو گوی

صفات حالیه

کهن گشته تن: صفت مفعولی مرکب

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۷: خرد آغاز جهان بود تو انجام جهان

حدیث: «اول ما خلق الله العقل»

بیت ۱۸: شوم چنگال چو نشپیل خود از مال یتیم

نکشد گرچه ده انگشت ببریش به گاز

آیه: «ولا تقربوا مال الیتیم الا بالتی هی احسن حتی یبلغ اشدّه»

(انعام، آیه ۱۵۲)

دانشگاه پیام نور

قصیده ۱۱

اگر کار بوده ست و رفته قلم

چرا خورد باید به بیهوده غم؟

وزن: فعولن فعولن فعولن فعل

بحر: متقارب مثنی محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۳: شبان گشت موسی به کردار نیک

چنان چون شنودی بر این خفته رم

گله بی خبر

کردار نیک: اشاره به ترحمی است که موسی در حق بره
رمیده و جدامانده از رمه نشان داد.

(موسی ۸ یا ۱۰ سال، شبانی گوسفندان شعیب را بر عهده گرفت)

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۸: از آغاز بودش به داد آورید

خدای این جهان را پدید از عدم

موضوع: عدل خدا در آفرینش عالم

معنا: خدای تعالی از آغاز آفرینش، این عالم را به عدل از عدم موجود ساخته است و آن را به عدل پایدار ساخته است.

دانشگاه پیام نور

لغات

بوده: مقدر و ضروری

شم: بوی

دژم: غمگین و محزون

سنان: سر نیزه

سقم: بیماری

دست گذاشتن: اقدام کردن

دم گشادن: زبان باز کردن و گفتن

دهش: بخشندگی

بودش: هستی و وجود

رهی: غلام و چاکر

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

اضافه تشبیهی: میزان دانش

جناس مضارع و لاحق: نار و نور - دم و جم

جناس اشتقاق: حشمت و محتشم

بیت ۱۵: به جز فعل نیکو و گفتار خوب

نه بگذار دست و نه بگشای دم

لف و نشر مرتب

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۱۴: به فعل نکو جمله عاجز شدند

فرومایه دیوان ز پرمایه جم

آیه: « و ما كفر سليمان ولكن الشياطين كفروا »

(بقره، آیه ۱۰۲)

بیت ۱۸: از آغاز بودش به داد آورید

خدای این جهان را پدید از عدم

حدیث: «بالعدل قامت السموات و الارض»

دانشگاه پیام نور

قصیده ۱۲

دل ز افتعال اهل زمانه ملا شدم

زایشان به قول و فعل ازیرا جدا شدم

وزن: مفعول فاعلات مفاعیل فاعلین

بحر: مضارع مثنیٰ اُخرب مکفوف محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی (قصیده ۱۲)

بیت ۱: دل زافتعال اهل زمانه ملا شدم

زایشان به قول و فعل ازیرا جدا شدم

موضوع: جدایی از مردم به دلیل بهتان

معنا: دل من از بهتان‌ها و نسبت‌های دروغ مردم روزگار پر از خون شد و دلیل آن هم این است که من به گفتار و کردار از ایشان فاصله گرفتم.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۴: نه باک داشتم که همی عمر شد به باد

نه شرم داشتم که ضمیری خطا شدم

معنا: نه از این باک داشتم که عمرم بر باد می‌رفت و نه از

این که در باطن راه خطا رفته‌ام شرم می‌کردم.

دانشگاه پیام نور

لغات

افتعال: بهتان زدن به کسی

ستوه گشتن: درمانده شدن

عنا: رنج و زحمت

دها: زیرکی

غدر: بی وفایی

لیل السرار: شب آخر ماه

مساوی: بدیها

هجا: دشنام دادن

باررزان: ثمره درخت انگور

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه

کوردلی: کنایه از جهل و بی‌خبری

بیت ۵: وقت خزان به بارززان شد دلم خراب

بارززان: کنایه از می‌انگوری

پیش کسی ایستادن: کنایه از خدمت کردن

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

بیت ۹: گفتم مگر که داد بیابم ز دیو دهر

چون بنگریستم ز عنادر بلا شدم

دیو دهر: کنایه از دنیا و روزگار

ز **عنادر بلا شدم:** کنایه از رنج اندک به سختی بیشتر گرفتار آمدن

اهل طیلسان و عمامه و ردا: کنایه از روحانیون

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

اضافه تشبیهی: دیو دهر

ضافه استعاری: دست جهل و فقر

جناس مضارع: خزان و رزان

بیت ۱۷: گفتم چو رشوه بود و ریا مال و زهدشان

لف و نشر مرتب

ای کردگار باز به چه مبتلا شدم؟

(چه) ایهام: در چاه - چرا

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۲۵: دنیا به قهر حاجت من می‌روا کند

از بهر آن که حاجت دینی روا شدم

حدیث: «من طلب العلم تكفل الله له برزقه»

معنا: هر کس که علم دین بجوید خداوند ضامن روزی او باشد.

دانشگاه پیام نور

قصیده ۱۳

از من برمید غم‌سگارم

چون دید ضعیف و خنگ سارم

وزن: مفعول مفاعلهن فعولین

بحر: هزج مسدس اُخرب مقبوض محذوف

دانشگاه پیام نور

معانی (قصیده ۱۳)

بیت ۱۴: چون در تمام گردم، آنگه

این تیره صدف بدو سپارم

معنا: چون مروارید کامل شدم و به کمالات ممکن رسیدم،
آنگاه این صدف تیره یعنی جسم خاکی را به خداوند آن
تحویل دهم.

دانشگاه پیام نور

لغات

غمگسار: آن چه غم را بزداید

عارض: چهره

چنبر: حلقه

چفته: خمیده

عوار: عیب و نقصان

ازار: شلوار

بادوال: سوار کار

سر از افسار یک سو کشیدن: اطاعت نکردن

بی زوار: خدمتکار، پرستار

نفایه: سیم ناصره و ناخالص

خیاره: برگزیده

ناصبی: کسی که علی (ع) و دودمان او را دشمن دارد

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه

بیت ۶: وز طلعت من زمان به زراب

شسته همه صورت و نگارم

به زراب شستن: کنایه از روی را زرد ساختن

بیت ۱۲: کافور سپید گشته ناگه

این عنبر تر برایم عذارم

کنایه از موی سفید سر

کنایه از موی سیاه صورت

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه

درّ شاهوار: کنایه از هر چیز نیک و گرانبهایه

بیت ۱۴: چون درّ تمام کردم آن گه

این تیره صدف بدو سپارم

کنایه از جسم مادی و تن خاکی

بیت ۱۵: جز علم و عمل همی نورزم

تا بسته در این حصین حصارم

کنایه از تن خاکی

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه

پاکی ازار: کنایه از عفت و پاکدامنی

خمر دنیا: کنایه از لذت‌های مادی دنیا

نفایه: کنایه از مردم پست و فرومایه

اضافه تشبیهی: خار مشکل

مجاز: بیت ۱۰ ← یزدانش ندارد هیچ دستی

مجازاً قدرت و تسلط

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۱۱: کرد آن چه ثوابش بود و طاقت

با این تن پیر پر عوارم

آیه: « لا یكلفه الله نفساً الاّ وسعها » (بقره، آیه ۲۸۶)

بیت ۳۲: چونان که به غار شد پیمبر

من نیز همان کنون به غارم

تلمیح به واقعه غار حرا

دانشگاه پیام نور

قصیده ۱۴

ناید هگرز از این یله گوباره

جز درد و رنج عاقل بیچاره

وزن: مفعول فاعلات مفاعیلن

بحر: مضارع مسدس اخب مکفوف

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۳: زیشان برست گبر بشد یک سو

بردوخته رگو به کتف ساره

معنا: گبر از دست بلخیان رها گشت و به یک سو

رفت و آسوده بشد، گبری (مطلق غیرمسلمان) که

به دوش خود عسلی یا زرد پاره دوخته بود.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۲۱: ناگاه باد دنیا مردین را

در چه فکند از سر پرواره

معنا: ناگهان هوای دنیا و غرور به آن، دین را از سر بلندی و اوج به چاه افکند، دین که عزیز همه بود، دنیا مداری دنیاپرستان آن را خوار ساخت و به زیر افکند.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۲۷: دریاست این جهان و دروگردان

این خلق همچو زبذب و طیاره

معنا: این جهان همچون دریاست و آفریدگان در آن

مانند کشتی‌های زبذب و طیاره در رفت و آمد

هستند و حیران و سرگردان مانده‌اند یکی را

می‌برند و دیگری را می‌آرند.

دانشگاه پیام نور

لغات

پلاس: نوعی جامه کم بها

حایط: دیوارخانه

رگو: جامه کهنه فرسوده

یاره: دست بند

پرواره: بالاخانه

زبب: نوعی کشتی

گوباره: گله گاو و میش

پاره: پول و مسکوک

آبکاره: کشت و زرع

کتف ساره: سرشانه

شاره: دستار

غنجاره: گلگونه، سرخاب

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه

بیت ۱: ناید هگزرا زاین یله گوباره

کنایه از مردم نادان و بی‌سرپرست

بیت ۹: دزدی است آشکاره که نستاند

جز باغ و حایط و زر و آبکاره

مجاز از علاقه جزء و کل: کل خانه

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

جناس تام

بیت ۸: چون نار پاره پاره شود حاکم

گر حکم کرد باید بی پاره

پاره پاره: قطعه قطعه

پاره: پول و مسکوک؛ کنایه از رشوت

دانشگاه پیام نور

قصیده ۱۵

ای آن که ندیم باده و جامی

تا عمر مگر بر این به فرجامی

وزن: مفعول مفاعله مفاعیلن

بحر: هزج مسدس اُخرب مقبوض

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۰: هر روز به مذهب دگر باشی

گه در چه ژرف و گاه بر بامی

موضوع: نكوهش بی‌ثباتی معاصران

معنا: ناصر بی‌ثباتی و ابن الوقت بودن معاصران خود
را نكوهش می‌کند.

دانشگاه پیام نور

لغات

حریر سبز در پوشیدن: پر گیاه و سبزه شدن

چاچ: از شهرهای ماوراء النهر

بهرام: مریخ

اهل پیغام: لایق پیام

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

کنایه

بیت ۱۰: هر روز به مذهب دگر باشی

گه در چه ژرف و گاه بر بامی

ژرف: کنایه از پستی

بام: کنایه از بلندی

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۴: دایم به شکار درهمی تازی

و آگاه نه ای که مانده در دامی

حدیث: «الدنیا سجن المؤمن و جنة الکافر»

دانشگاه پیام نور

قصیده ۱۶

بگذر ای باد دل افروز خراسانی

بر یکی مانده به یمگان دره زندانی

وزن: فعلاتن فعلاتن فعلاتن فع

بحر: رمل مثنی مخبون

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۱۲: از چنین خصم یکی دشت نیندیشم

به گه حجت، یارب توهمی دانی

معنا: از چنین دشمنان، در زمان استدلال و حجت

انگیختن، اگر به شماره دشت یا سنگریزه‌های صحرا

نیز باشند ترسی به خود راه نمی‌دهم و پرورگار

من تو این را می‌دانی.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت ۲۱: چون تو بدبخت فضولی نه چو گمراهان

انده جهل خوری و غم حیرانی

معنا: چون تو از پیشوایان خود بدبختتر هستی، لذا

مانند گمراهان دیگر نیستی که اندوه نادانی خود را

می‌خورند و بر حیرانی خود غمگین هستند. (جهل

دیگران بسیط است و حال آن که جهل تو مرکب

است)

دانشگاه پیام نور

لغات

ضیعت: آب و زمین

تن آسانی: آسودگی

نال زمستانی: نی خشک و قابل سوختن

قرطه: پیراهن و نیم تنه

خلقان: جمع خلق، جامه‌های کهنه

سلب: جامه درشت

باده ریحانی: شراب مصفا و خوشبو

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

بیت ۴: دل پر اندوه‌تر از نار پر از دانه

کنایه از دل خونین

بیت ۶: گشته چون برگ خزانی ز غم رویت

کنایه از زردی رخسار

اضافه استعاری: کله دعوی

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت ۱۰: چه سخن گویم من با سپه دیوان؟

نه مرا داد خداوند سلیمانی

آیه: «و حشر لسلیمان جنوده من الجن و الانس»

(نمل، آیه ۱۷)

تقدیم به همه دانشجویان پیام نور ایران

پایان

دانشگاه پیام نور کاشان

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com